

# ความไม่เสมอภาคทางเพศ : การศึกษาวิเคราะห์ในมุมมองจริยศาสตร์ Gender Inequality: A Critical Study in Ethical Viewpoint

ภาศิณี โกมลมิศร์ Pasinee Komolmisr  
มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University  
Email: chapasinee@gmail.com



## บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาประเด็นปัญหาเรื่องความไม่เสมอภาคทางเพศที่มีการถกเถียงกันในพระพุทธศาสนา ในเรื่องนี้มีทัศนะของกลุ่มที่มีความคิดเห็นว่า ท่าทีของพระพุทธศาสนาที่มีต่อสถานภาพของผู้หญิงจากกรณีที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงอนุญาตให้มีการอุปสมบทภิกษุณีตั้งแต่แรกนั้น มีลักษณะของความไม่เสมอภาคทางเพศ ส่วนอีกกลุ่มมีความคิดเห็นว่า พระพุทธศาสนามีท่าทียกย่องและให้เกียรติผู้หญิง บทความนี้ต้องการพิสูจน์ว่า การถกเถียงกันดังกล่าวนี้ ไม่ได้พิจารณาผ่านมุมมองจริยศาสตร์ทางศาสนา เป็นเพียงการถกเถียงกันบนฐานของจริยศาสตร์ทางสังคมเท่านั้น สิ่งที่คุณเขียนประสงค์จะพิสูจน์ ก็คือ การถกเถียงในประเด็นเรื่องความไม่เสมอภาคทางเพศกับกรณีที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาต/ไม่ทรงอนุญาตให้มีการอุปสมบทภิกษุณีนั้น ควรพิจารณาจากเหตุผลในบริบทของจริยศาสตร์ทางศาสนาเท่านั้น เพราะเป็นการมองมนุษย์จากสถานะที่แท้จริง (ซันธ 5) ไม่ได้มองจากความเป็นเพศภาวะ

**คำสำคัญ:** ความไม่เสมอภาคทางเพศ, จริยศาสตร์, เพศภาวะ

## Abstract

In this article, an attempt was purposely made to study the ethical problem of gender inequality detected in Buddhism. In this work, it appeared that, on the one hand, some groups are of the view that Buddhist attitude towards women's status concerning the time when the Buddha did not allow ordination to Bhikhshuni obviously shows the inequality. On the other hand, some groups are of the view that

## 2 วารสาร มจร ปรัชญาปริทรรศน์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2562)

Buddhism has no place for inequality but honor. In this article, it was made to critically prove that both debates are not centered on religious ethical point of view; it is only centered on social ethical dimension. In proving this debate, this article was found that such debate as to whether or not the ordination should be given to Bhikhshuni, should take only religious ethics by virtue of human nature into account, not gender.

**Keyword:** Gender Inequality, Ethic, gender

### บทนำ

กระแสการเรียกร้องเรื่องสิทธิ เสรีภาพและความเสมอภาคหรือความเท่าเทียมกัน ได้กลายมาเป็นประเด็นปัญหาทางสังคมที่หลายประเทศให้ความสนใจและมีการถกเถียงกัน จนเกิดเป็นแนวคิดหรือทฤษฎีที่พยายามหาทางออกให้กับปัญหาเหล่านี้ อย่างเช่น ทฤษฎีสตรีนิยม (Feminism) (ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2555) นักสตรีนิยมมีความพยายามที่จะชี้ให้เห็นว่าผู้หญิงนั้นถูกกดขี่ทางเพศจากสภาพสังคมที่มีความเชื่อเรื่องอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่หรือที่เรียกว่า ปิตาธิปไตย (Patriarchy) ซึ่งในทัศนะสตรีนิยม พฤติกรรม การกระทำและความสัมพันธ์ทางสังคมทุกอย่างทุกรูปแบบ ล้วนมีมิติทางเพศ/เพศภาวะ ชนชั้นชาติพันธุ์ (ศาสนา-ความเชื่อ) อายุ และภาวะทางร่างกาย (พิการ/ไม่พิการ กึ่งพิการ ฯลฯ) อยู่ด้วยทั้งสิ้น (ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2555) ผลจากการทำลายของนักสตรีนิยมต่อระบบสังคมที่มีอยู่และปรากฏให้เห็นเป็นรูปธรรมในการสร้างนโยบายทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง สิ่งแวดล้อม การศึกษา ศาสนาต่างๆ หรือและอื่นๆ ในขณะนี้อาจเป็นกุญแจสำคัญต่อพลังของสตรีนิยมในฐานะที่เป็นอุดมการณ์และองค์ความรู้ในการผลักดันให้เกิดความเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคมที่มีหลากหลายมิติ (ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2555)

ในกรณีของสังคมอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ มีตัวอย่างเช่น โครงสร้างทางสังคมของอินเดียสมัยพุทธกาล ที่นำหลักความเชื่อของศาสนาพราหมณ์เข้ามาใช้ในการจัดระเบียบทางสังคม มีการวางระบบกฎเกณฑ์ต่างๆ ในการปฏิบัติอย่างเคร่งครัดและเข้มงวด เพื่อให้ง่ายต่อการปกครอง โครงสร้างทางสังคมดังกล่าวเรียกว่า ระบบวรรณะ 4 (วิโรจ นาคชาตรี, 2550) มีวรรณะพราหมณ์ กษัตริย์ แพศย์และศูทร เป็นยุคสมัยที่ผู้ชายมีอำนาจในการควบคุมและกำหนดบทบาทหน้าที่ของคนในสังคม ส่งผลให้ผู้หญิงอินเดียมีฐานะทางสังคมที่ด้อยกว่าผู้ชาย ไม่ได้มีโอกาสให้ปรากฏตัวในที่ชุมชนและอยู่เคียงข้างผู้ชายในงานสาธารณะ นอกจากนั้นยังมีอาชีพต่างๆ เช่น นางทาสี นางรำและโสเภณี (ปรีชา ช่างขวัญยืน, 2557) ภรรยาในฐานะเป็น

สมบัติของสามีที่สามารถซื้อขายได้เช่นเดียวกับวัตถุสิ่งของหรือยกให้คนอื่นได้ตามความสมัครใจของสามี (คำว่าสามีในภาษาบาลีก็มีความหมายตรงๆ อยู่แล้วว่าเจ้าของ) การที่พระเวสสันดรสามารถยกนางมัทรีให้แก่พระอินทร์ที่แปลงร่างมาขอได้ ก็เพราะสังคมสมัยนั้นถือว่าภรรยาเป็นสมบัติของสามีนั่นเอง (สมภาร พรหมทา, 2542) การแบ่งชนชั้นวรรณะและการกำหนดบทบาทหน้าที่ของคนในสังคมเช่นนี้ ถือเป็นสาเหตุหนึ่งของความเหลื่อมล้ำทางสังคม จนนำไปสู่ความไม่เสมอภาคระหว่างชนชั้น รวมถึงเรื่องเพศด้วย

หากพิจารณาลักษณะโครงสร้างทางสังคมดังกล่าวแล้ว อาจเกิดการตั้งคำถามผ่านมุมมองของนักสตรีนิยมต่อไปได้ว่า แล้วพระพุทธศาสนาซึ่งมีจุดกำเนิดอยู่ในโครงสร้างทางสังคมแบบนั้น จะมีท่าทีต่อสถานภาพของผู้หญิงอย่างไร มีผู้ที่แสดงความคิดเห็นในเรื่องนี้แบ่งเป็นสองกลุ่มคือ กลุ่มแรกมองว่าพระพุทธศาสนามีท่าทีที่ยกย่องและให้เกียรติผู้หญิง สถานภาพของผู้หญิงมีความเท่าเทียมกับผู้ชาย ส่วนอีกกลุ่มเห็นต่าง โดยมองว่าท่าทีของพระพุทธศาสนาต่อสถานภาพของผู้หญิงนั้นมึลักษณะเป็นการกดขี่ทางเพศ ไม่ต่างจากความเชื่อหลักๆ ของยุคนั้น อย่างเช่น มีการตีความกรณีที่มีผู้หญิงต้องการที่จะอุปสมบทเป็นภิกษุณี แต่กลับถูกปฏิเสธตั้งแต่นั้นมา เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความไม่เสมอภาคทางเพศ ดังข้อความที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก ดังนี้

“ขอประทານวโรกาส มาตุคาม พึงได้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศไว้ พระพุทธเจ้าข้า” พระผู้มีพระภาคตรัสห้ามว่า “อย่าเลย โคตมี เธออย่าขอบใจการที่มาตุคามได้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตในธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศไว้เลย” (พระไตรปิฎกภาษาไทย 7/402/313)

จากข้อความที่ยกมานี้ ถ้าพิจารณาตามกรอบแนวคิดของนักสตรีนิยมในยุคปัจจุบัน การถูกปฏิเสธเช่นนั้น มีการตีความไปว่า ผู้หญิงไม่ได้รับสิทธิที่เท่าเทียมกับผู้ชาย ถือเป็นความไม่เสมอภาคทางเพศบ้าง เป็นการกดขี่ทางเพศบ้าง โดยมีได้คำนึงถึงเหตุผลที่อยู่เบื้องหลังเหตุการณ์ดังกล่าวนี้

บทความนี้จึงต้องการวิเคราะห์ “ความไม่เสมอภาคทางเพศ” จากกรณีที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาต/ไม่ทรงอนุญาตให้มีการอุปสมบทภิกษุณี ผ่านมุมมองจริยศาสตร์ทางศาสนาและจริยศาสตร์ทางสังคม เพื่อต้องการพิสูจน์ให้เห็นว่า การอนุญาต/ไม่อนุญาตนั้น ควรพิจารณาจากเหตุผลในบริบทของจริยศาสตร์ทางศาสนา

#### 4 วารสาร มจร ปรัชญาปริทรรศน์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2562)

##### นิยามศัพท์

คำศัพท์ที่จะใช้ในการวิเคราะห์มี 3 คำดังนี้

(1) ความไม่เสมอภาคทางเพศ หมายถึง ความไม่เท่าเทียมกันในการได้รับโอกาสในเชิงความเป็นและในเชิงศักยภาพ

(2) จริยศาสตร์ทางศาสนา หมายถึง ข้อปฏิบัติที่ว่า อะไรควรทำหรือไม่ควรทำ โดยมีรากฐานมาจากหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา

(3) จริยศาสตร์ทางสังคม หมายถึง ข้อปฏิบัติที่ว่า อะไรควรทำหรือไม่ควรทำ โดยมีรากฐานมาจากบรรทัดฐานทางสังคม ขนบธรรมเนียม (custom) ประเพณี วัฒนธรรม

##### แนวคิดเรื่องความไม่เสมอภาคทางเพศในมุมมองจริยศาสตร์

การเรียกร้องความเสมอภาคระหว่างเพศที่มักจะเกิดขึ้นนั้น เป็นการกล่าวถึงความเสมอภาคระหว่างเพศภาวะ (gender) ซึ่งกล่าวถึงคุณลักษณะของความเป็นหญิงและความเป็นชาย เป็นลักษณะของเพศที่ถูกสร้างขึ้นจากโครงสร้างทางสังคมที่คอยกำหนดบทบาทและหน้าที่ของความเป็นหญิงหรือความเป็นชาย ว่าควรทำสิ่งใดหรือไม่ควรทำสิ่งใดบ้าง เป็นเพียงสมมติบัญญัติของกลุ่มบุคคลที่มีอำนาจมากกว่า เพื่อใช้ในการควบคุมบุคคลอีกกลุ่มหนึ่งเท่านั้น ในแง่มุมนี้เพศภาวะจึงมีลักษณะสัมพัทธ์ คือ เปลี่ยนแปลงได้ขึ้นอยู่กับบริบทของสังคมในแต่ละยุคสมัย

เมื่อเพศภาวะ ถือเป็นสิ่งสมมติที่ถูกกำหนดขึ้น จึงต้องพิจารณาต่อไปว่า สมมติขึ้นจากรากฐานของอะไร ระหว่างจริยศาสตร์ทางศาสนากับจริยศาสตร์ทางสังคม ซึ่งจะขออธิบายถึงลักษณะของแนวคิดทั้งสอง ดังนี้

**1. จริยศาสตร์ทางศาสนา** จริยศาสตร์ทางศาสนา คือ หลักที่ควรประพฤติปฏิบัติ โดยมีรากฐานมาจากหลักคำสอนทางศาสนา ซึ่งในที่นี้จะหมายถึง หลักคำสอนในพระพุทธศาสนา การกำหนดว่าอะไรคือสิ่งที่ควรปฏิบัติหรือไม่ควรปฏิบัติ รวมถึงเกณฑ์การตัดสินความดีความชั่วจะต้องมีลักษณะที่สอดคล้องกับหลักความจริงสูงสุดแบบปรมาตม์หรือที่เรียกว่าหลักอภิปรัชญานั้นเอง ข้อควรปฏิบัติเหล่านี้ ถือเป็นจริยศาสตร์ในระดับปัจเจกบุคคล (Individual Ethics) เป็นการกระทำในลักษณะที่ว่า เราควรจะทำอะไร เป็นการมองจากจิตใจภายใน เพื่อแสดงสู่ภายนอก อย่างเช่น ความมีเมตตาต่อกัน เป็นต้น “มนุษย์ที่ตระหนักรู้ว่า สังคมคือที่ที่ตนเองสามารถแสวงหาชีวิตที่ดีที่สุดได้ ปราศจากสังคมแล้ว มนุษย์หาสามารถทำสิ่งนั้นได้ไม่ จะแสดงทำที่ออกมาผ่านเมตตา ไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารปฏิสัมพันธ์ด้วยเมตตา การช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกัน รวมถึงการมีความหวังดี” (พระมหาพรชัย สิริวิโร, 2556) ตัวอย่างข้อความที่สะท้อนให้เห็นถึงความมีเมตตาของพระพุทธเจ้าในการช่วยเหลือสัตว์โลกให้ได้หลุดพ้นจากสังสารวัฏ มีดังนี้ “พระองค์ทรงช่วยสัตว์โลกพร้อมทั้งเทวโลกให้ข้ามพ้น (สังสารวัฏ) ด้วยขันติ ด้วยความไม่

เปียดเบียน และด้วยจิตประกอบด้วยเมตตา เพราะเหตุนั้น พระพุทธเจ้าเหล่านั้น เป็นผู้อันท่านทั้งหลายให้พิโรธไม่ได้” (พระไตรปิฎกภาษาไทย 32/583/89)

สิ่งที่เรียกว่าอภิปรายหรือความจริงสูงสุดแบบปรมาตม์ในทัศนะของพระพุทธศาสนา นั้น มีลักษณะเป็นข้อเท็จจริงที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ ไม่ว่าจะมิใครมารับรู้หรือไม่รับรู้ก็ตาม คือ มีอยู่อย่างนั้นและตลอดไป ตัวอย่างข้อความในลักษณะนี้ อย่างเช่น “ภิกษุทั้งหลาย ปฏิจจสมุพบาท เป็นอย่างไร คือ เพราะชาติเป็นปัจจัย ชรามรณะจึงมี ตถาคตเกิดขึ้นก็ตาม ไม่เกิดขึ้นก็ตาม ธาตุอันนั้น คือ ความตั้งอยู่ตามธรรมดา ความเป็นไปตามธรรมดา ความที่มีสิ่งนี้เป็นปัจจัยของสิ่งนี้ ก็คงตั้งอยู่อย่างนั้น ตถาคตรู้ บรรลุธาตุนั้น ครั้นรู้บรรลุแล้วจึงบอก แสดง บัญญัติ กำหนด เปิดเผย จำแนก ทำให้ง่ายและกล่าวว่า ‘เธอทั้งหลายจงดูเถิด’” (พระไตรปิฎกภาษาไทย 16/20/34) และอีกหนึ่งตัวอย่างคือ “ตถาคตเกิดขึ้นก็ตาม ไม่เกิดขึ้นก็ตาม ธาตุนั้นคือความตั้งอยู่ตามธรรมดา ความเป็นไปตามธรรมดาก็คงตั้งอยู่อย่างนั้น ตถาคตรู้ บรรลุธาตุนั้นว่า “ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา” ครั้นรู้ บรรลุแล้วจึงบอก แสดง บัญญัติ กำหนด เปิดเผย จำแนก ทำให้ง่ายว่า “ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา” (พระไตรปิฎกภาษาไทย 20/137/385)

สิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบ (เช่น ปฏิจจสมุพบาท, กฎไตรลักษณ์ ฯลฯ) ซึ่งเป็นข้อเท็จจริงจากสภาวะตามธรรมชาติของทุกสรรพสิ่ง หากเราลองวิเคราะห์ห้วงค์ประกอบของมนุษย์ เราจะได้ข้อเท็จจริงที่ว่า มนุษย์ ประกอบไปด้วย รูป เวทนา สัญญา สังขารและวิญญาณ หรือที่เรียกว่า ชันธ ๕ นั้นเอง ความเป็นตัวเรา-ของเรา ความเป็นพ่อ แม่ ลูก เกียรติยศ ชื่อเสียง ฯลฯ ก็หายไปในที่สุด สิ่งสำคัญที่จะทำให้มนุษย์ไม่หลงยึดติดกับสิ่งสมมติเหล่านี้ก็คือ “ปัญญา” เพราะปัญญาจะช่วยให้มนุษย์แยกแยะได้ว่าลึกลงไปในเนื้อในของสมมติธรรมนั้นมีความจริงแท้ที่เรียกว่าจริงอย่างปรมาตม์รองรับอยู่ และเมื่อใดก็ตามที่ความจริงแท้นั้นปรากฏตนออกมา ความหลงยึดติดก็จะสลายไป เนื่องจากทุกข์เป็นผลของความยึดติด การสลายไปของความยึดติดจึงเป็นการสลายไปของทุกข์ด้วย (สมภาร พรหมทา, 2559)

กล่าวโดยสรุป เมื่อพิจารณา “ความไม่เสมอภาคทางเพศ” ในมุมมองจริยศาสตร์ทางศาสนาซึ่งมีความสอดคล้องกับหลักอภิปรายหรือความจริงสูงสุดแบบปรมาตม์ ความไม่เสมอภาคทางเพศนั้น “ไม่มีอยู่” เนื่องจากทั้งผู้หญิงและผู้ชายต่างก็มีความเสมอภาคกันในฐานะมนุษย์ที่สามารถปฏิบัติธรรมและบรรลุธรรมได้ และการเข้าถึงความหลุดพ้นหรือบรรลุธรรมนั้น ไม่ได้ขึ้นอยู่กับ การแบ่งเพศตามที่สมมติขึ้นมาจากเงื่อนไขทางสังคม เป็นผู้หญิงหรือผู้ชาย แต่เป็นผลสืบเนื่องมาจากความเสมอภาคกันในฐานะความเป็นมนุษย์ที่มีสติปัญญา มีความเพียรพยายามในการปฏิบัติธรรม จนสามารถบรรลุผลนิพพานอันเป็นอุดมคติสูงสุดในพระพุทธศาสนาได้ ดังข้อความที่ว่า “ทางนั้นชื่อว่าตรง ทิศนั้นชื่อว่าไม่มีภัย รถชื่อว่าไม่

## 6 วารสาร มจร ปรัชญาปริทรรศน์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2562)

มีเสียงดัง ประกอบด้วยล้อคือธรรม หิริเป็นฝาประทุนของรถนั้น สติเป็นเกราะกั้นของรถนั้น เรา กล่าวธรรม มีสัมมาทิฐินำหน้าว่าเป็นนายสารถี ยานชนิดนี้มีอยู่แก่ผู้ใด จะเป็นสตรีหรือบุรุษก็ตาม ผู้นั้นไปใกล้นิพพานด้วยยานนี้แล” (พระไตรปิฎกภาษาไทย 15/46/60)

**2. จริยศาสตร์ทางสังคม** จริยศาสตร์ทางสังคม คือ หลักที่ควรประพฤติปฏิบัติ โดยมีรากฐานมาจากสังคม เป็นข้อตกลงร่วมกันของมนุษย์ในสังคมนั้นๆ การกำหนดว่าอะไรคือสิ่งที่ควรปฏิบัติหรือไม่ควรปฏิบัติ รวมถึงเกณฑ์การตัดสินความดีความชั่วมาจากขนบธรรมเนียมหรือบรรทัดฐานทางสังคม ถือเป็นจริยศาสตร์ในระดับสังคม (Social Ethics) เป็นการกระทำในลักษณะที่ว่า อะไรคือสิ่งที่เราควรจะทำ อย่างเช่น การมีความกรุณาต่อกัน “มนุษย์ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม จะต้องแสดงความเห็นอกเห็นใจสมาชิกด้วยกัน ไม่ใช่เข้าไปซ้ำเติมเพิ่มปัญหาหรือตักตวงประโยชน์จากผู้ที่ประสบกับสิ่งที่ไม่สามารถควบคุมได้” (พระมหาพรชัย สิริวิโร, 2556) ขอยกตัวอย่างเหตุการณ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงข้อควรปฏิบัติที่ถูกกำหนดขึ้นจากฐานจริยศาสตร์ทางสังคม มี 2 เหตุการณ์ที่น่าสนใจ ดังนี้ คือ

เหตุการณ์แรก คือ “เรื่องมหาอมาตย์ถวายผ้าจํานำพรราชา” สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถปิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ครั้งนั้น มหาอมาตย์คนหนึ่งจะไปค้างคืนต่างถิ่น ส่งทูตไปหาภิกษุว่า “ขอพระคุณเจ้าทั้งหลายมาเถิด กระผมจะถวายผ้าจํานำพรราชา ” ภิกษุทั้งหลายจึงเฝ้าว่า “พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตผ้าจํานำพรราชาแก่ภิกษุผู้อยู่จําพรราชา” จึงไม่ไป มหาอมาตย์ตำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า “ทำไมพระคุณเจ้าทั้งหลายเมื่อเราส่งทูตไปจึงไม่มาเล่า เราจะเดินทางไปรบ จะเป็นจะตายก็ยากจะรู้ได้” พวกภิกษุได้ทราบข่าวที่มหาอมาตย์ตำหนิ ประณาม โพนทะนา จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมีกถาเพราะเรื่องนี้เป็นต้นเหตุ รับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้รับอัจเจกจีวรเก็บไว้ได้” (พระไตรปิฎกภาษาไทย 2/646/167)

เหตุการณ์ที่ยกมานี้ แสดงให้เห็นว่า การที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ภิกษุสามารถรับอัจ-เจกจีวรเก็บไว้ได้นั้น เพื่อให้มหาอมาตย์ที่มีความจําเป็นจะต้องเดินทางไปรบ สามารถถวายผ้าจํานำพรราชาได้ ส่งผลให้เกิดการบัญญัติวินัยขึ้นมาใหม่ และเป็นการบัญญัติวินัยบนฐานจริยศาสตร์ทางสังคมที่มีความเชื่อมโยงกับจริยศาสตร์ทางศาสนาด้วย จะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับการมีปฏิสัมพันธ์ต่อผู้คนที่อยู่ในสังคม พยายามปรับเปลี่ยนข้อบัญญัติต่างๆ เพื่อเป็นการเอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกัน

อีกหนึ่งเหตุการณ์ที่น่าสนใจ คือ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นขณะที่พระพุทธเจ้าออกไปบิณฑบาต ดังข้อความนี้ “ครั้นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงครองอันตรวาสก ถือบาตรและจีวรเสด็จเข้าไปบิณฑบาตยังกรุงราชคฤห์ ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคได้มีพระดำริว่า “ยังเข้าเกินไปที่

จะเที่ยวบิณฑบาตในเขตกรุงราชคฤห์ ทางที่ดี เราควรเข้าไปหาสกุลทายิปริพาชก จนถึงอารามของปริพาชกอันเป็นที่ให้เหยื่อแก่นกยูง” (พระไตรปิฎกภาษาไทย 13/237/278) จะเห็นได้ว่าเมื่อพระองค์เสด็จไปถึงกรุงราชคฤห์แล้ว ทรงพิจารณาถึงความเหมาะสมในเรื่องของเวลา ซึ่งคาดว่ายังเข้าเกินกว่าที่ผู้คนจะจัดเตรียมของสำหรับใส่บาตรทัน พระองค์จึงแวะไปทำสิ่งอื่นก่อนการกระทำดังกล่าวนี้ มีลักษณะของการปรับเปลี่ยนโดยให้ความสำคัญกับฐานจริยศาสตร์ทางสังคมโดยไม่ขัดแย้งกับจริยศาสตร์ทางศาสนา

กล่าวโดยสรุป เมื่อพิจารณา “ความไม่เสมอภาคทางเพศ” ในมุมมองจริยศาสตร์ทางสังคม พบว่า ความไม่เสมอภาคทางเพศนั้น “ยังคงมีอยู่” เนื่องจากความเป็นเพศหรือเพศภาวะนั้น ถูกสมมติหรือบัญญัติขึ้นมาตามเหตุปัจจัยและเงื่อนไขทางสังคม ส่งผลทำให้มนุษย์มีความแตกต่างกันในหลายๆ องค์ประกอบ ไม่ว่าจะเป็นเชื้อชาติ เพศ วัย ฐานะทางสังคมและอื่นๆ อีกมากมาย จนนำไปสู่ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางชนชั้น รวมถึงความไม่เสมอภาคทางเพศ เมื่อสิ่งสมมติมีลักษณะที่สัมพันธ์ คือ เปลี่ยนแปลงได้ ไม่คงที่ ดังนั้น ข้อบัญญัติต่างๆ จึงสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามสภาพทางสังคมในแต่ละยุคสมัย หากสังคมนั้นมีลักษณะสังคมแบบชายเป็นใหญ่หรือหญิงเป็นใหญ่ ข้อบัญญัติที่เกิดขึ้นจากการตกลงร่วมกันเหล่านั้น มีแนวโน้มที่จะเกิดการเอาเปรียบกันหรือการกดขี่ทางเพศนั่นเอง

### วิเคราะห์กรณีการอุปสมบทภิกษุณีในมุมมองจริยศาสตร์

สืบเนื่องจากประเด็นปัญหาของกลุ่มที่มีความคิดเห็นว่า ท่าทีของพระพุทธศาสนาต่อสถานภาพของผู้หญิงนั้นมีลักษณะเป็นการกดขี่ทางเพศ ไม่ต่างจากความเชื่อหลักในยุคนั้น จึงมีการตีความกรณีที่พระนางมหาปชาบดีโคตมีได้รับการปฏิเสธจากพระพุทธเจ้าตั้งแต่แรกในการขออนุญาตเพื่ออุปสมบทเป็นภิกษุณีว่าเป็นท่าทีที่แสดงออกถึงความไม่เสมอภาคทางเพศ ซึ่งผู้เขียนไม่เห็นด้วยกับการตีความในลักษณะนี้ จึงมีความประสงค์ที่จะพิสูจน์ให้เห็นว่า การที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาต/ไม่ทรงอนุญาตนั้น ควรพิจารณาจากเหตุผลในบริบทของจริยศาสตร์ทางศาสนา วิเคราะห์โดยเรียงลำดับเหตุการณ์ตามที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก ซึ่งจะเริ่มจากเหตุการณ์ที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงอนุญาตให้อุปสมบทภิกษุณี “ว่าด้วยเรื่องพระนางมหาปชาบดีโคตมี” เป็นการสนทนาระหว่างพระพุทธเจ้ากับพระนางมหาปชาบดีโคตมี ดังนี้

สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิโครธาราม กรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ ครั้งนั้นพระนางมหาปชาบดีโคตมีเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นถึงแล้วได้ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาคแล้วยืนอยู่ ณ ที่สมควร พระนางมหาปชาบดีโคตมีผู้ยืนอยู่ ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ขอประทานวโรกาส มาตุคามพึงได้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศไว้ พระพุทธเจ้าข้า” พระผู้มีพระภาคตรัสห้ามว่า “อย่า

## 8 วารสาร มจร ปรัชญาปริทรรศน์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2562)

เลย โคตมี เธออย่าชอบใจการที่มาตุคามได้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตในธรรมวินัยที่ ตถาคตประกาศไว้เลย” แม้ครั้งที่ 2 ฯลฯ แม้ครั้งที่ 3 พระนางมหาปชาบดีโคตมีกราบทูลว่า “ขอประทานวโรกาส มาตุคามพึงได้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตในพระธรรมวินัยที่พระ ตถาคตประกาศไว้ พระพุทธเจ้าข้า” พระผู้มีพระภาคตรัสห้ามว่า “อย่าเลย โคตมี เธออย่าชอบ ใจการที่มาตุคามได้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตในธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศไว้เลย” (พระไตรปิฎกภาษาไทย 7/402/313)

จากเหตุการณ์ที่ยกมานี้ เมื่อวิเคราะห์ในมุมมองจริยศาสตร์พบว่า เหตุผลที่อยู่เบื้องหลัง การตัดสินใจในครั้งนี้ อยู่บนฐานจริยศาสตร์ทางสังคม การที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงอนุญาตให้ ผู้หญิงอุปสมบทเป็นภิกษุณี เป็นเพราะ (1) เรื่องความเหมาะสมตามสภาพสังคมในยุคสมัยนั้น เนื่องจากโครงสร้างทางสังคมแบบถืออุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ที่มีรากฐานมาจากความเชื่อของ ศาสนาพราหมณ์ ถ้าอนุญาต อาจส่งผลต่อความเป็นไปในการบำเพ็ญศาสนกิจของพระพุทธเจ้า และคณะสงฆ์ เพราะการที่พระองค์ทรงประกาศธรรมและจัดตั้งคณะสงฆ์ในดินแดนที่มีนักบวช อื่นๆ อยู่ก่อนแล้ว เรียกได้ว่าเป็นการทวนกระแสหลักของสังคม จึงมีความจำเป็นที่จะต้อง พิจารณาทุกเรื่องอย่างรอบคอบ เพื่อให้พระพุทธศาสนาสามารถดำรงอยู่ต่อไปได้ (2) เรื่องฐานะ ทางสังคมของผู้หญิงในยุคนั้น ที่มีความด้อยกว่าผู้ชาย ถ้าอนุญาต เท่ากับเป็นการยกฐานะของ ผู้หญิงให้เท่าเทียมกับผู้ชาย ซึ่งอาจยังไม่เป็นที่ยอมรับของคนในสังคม (3) เรื่องเพศตาม ธรรมชาติ ที่สร้างให้ผู้หญิงและผู้ชายมีแรงดึงดูดซึ่งกันและกันในเรื่องกามารมณ์ ถ้าอนุญาต อาจ มีความเสี่ยงต่อคำวิพากษ์วิจารณ์ (4) เรื่องความปลอดภัยในร่างกายของผู้หญิง ถ้าอนุญาต อาจ ส่งผลให้ถูกล่วงละเมิดทางเพศได้ เนื่องจากการทำหน้าที่ของนักบวชนั้น จำเป็นที่จะต้องออก เดินทางไปเผยแผ่ศาสนาในถิ่นอื่นๆ อาจเกิดความลำบาก รวมถึงมีโอกาสเสี่ยงที่จะเกิดโรคร้าย ไข้เจ็บต่างๆ เช่น เป็นไข้ทับระดู เป็นต้น

ลำดับถัดไป เป็นเหตุการณ์ที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้มีการอุปสมบทภิกษุณีได้โดยมี เงื่อนไขคือ ต้องรับครุธรรม 8 ประการ (พระไตรปิฎกภาษาไทย 7/403) เป็นการสนทนา ระหว่างพระพุทธเจ้ากับพระอานนท์ ดังนี้

ครั้งนั้น ท่านพระอานนท์ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “มาตุคามออกจากเรือนบวช เป็นบรรพชิต ในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตทรงประกาศไว้ จะสามารถทำให้แจ้งโสดาปัตติผล สกิทาคามีผล อนาคามีผล หรืออรหัตตผลได้หรือไม่ พระพุทธเจ้าข้า” พระผู้มีพระภาคตรัสตอบ ว่า “อานนท์ มาตุคามออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตในธรรมวินัยที่ตถาคตทรงประกาศไว้ สามารถทำให้แจ้งโสดาปัตติผล สกิทาคามีผล อนาคามีผล หรืออรหัตตผลได้” ท่านพระอานนท์ กราบทูลว่า “ถ้ามาตุคามออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตทรง ประกาศไว้ สามารถทำให้แจ้งโสดาปัตติผล สกิทาคามีผล อนาคามีผล หรืออรหัตตผลได้ พระ

นางมหาปชาบดีโคตมี ผู้เป็นพระมาตุจฉาของพระผู้มีพระภาค ทรงมีอุปการะมาก เคยประทับประคองดูแลถวายเกศียรธาร (น่านม) เมื่อพระชนนีสวรรคต ได้ให้พระผู้มีพระภาคติมเกศียรธาร ขอประทานวโรกาส ขอมาตุคาม ฟังได้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศไว้แล้วด้วย เกิด พระพุทธเจ้าข้า” พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “อานนท์ ถ้าพระนางมหาปชาบดีโคตมี รับครุธรรม 8 ข้อ (การรับครุธรรม) นั้นแหละ จงเป็นการอุปสมบทของพระนางมหาปชาบดีโคตมีนั้น... (พระไตรปิฎกภาษาไทย 7/402-403/315-316)

จากเหตุการณ์ที่ยกมานี้ เมื่อวิเคราะห์ในมุมมองจริยศาสตร์พบว่า เหตุผลที่อยู่เบื้องหลังการตัดสินใจในครั้งนี้ อยู่บนฐานจริยศาสตร์ทางศาสนา การที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ผู้หญิงอุปสมบทเป็นภิกษุณีได้ เนื่องจากพระองค์ทรงเล็งเห็นถึงศักยภาพทางปัญญาในการปฏิบัติธรรม และการบรรลุธรรมของมนุษย์ เป็นหนทางไปสู่ความหลุดพ้นจากสังสารวัฏ เป็นการมองมนุษย์จากสถานะที่แท้จริงคือ มนุษย์มีเพียงองค์ประกอบ 5 อย่าง (ขันธ 5) เท่านั้น จึงมีความเสมอภาคกัน เนื่องจากสถานะดังกล่าวนี้ไม่เกี่ยวข้องกับความเป็นหญิง ความเป็นชาย ความเป็นเพศ มีเชื้อชาติใด ชนชั้นวรรณะใดทั้งสิ้น และแม้ว่าพระองค์จะทรงหยั่งเห็นถึงผลกระทบทางสังคมที่จะตามมาจากการอนุญาตนี้ก็ตาม ถือเป็นอีกครั้งที่พระพุทธเจ้าทรงทำในสิ่งที่เรียกว่าเป็นการทวนกระแสหลักของสังคม

### บทสรุป

จากการวิเคราะห์กรณีที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาต/ไม่ทรงอนุญาตให้มีการอุปสมบทภิกษุณี พบว่า การที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ผู้หญิงอุปสมบทเป็นภิกษุณีได้นั้น เกิดจากเหตุผลที่สำคัญที่สุดเพียงข้อเดียวที่อยู่บนฐานจริยศาสตร์ทางศาสนาและสอดคล้องกับหลักอภิปรัชญาหรือความจริงสูงสุดแบบปรมาตม์ คือ พระองค์ทรงยอมรับในศักยภาพทางปัญญาของมนุษย์ว่ามีความเสมอภาคกันทั้งหญิงและชาย ในการที่จะปฏิบัติธรรมและบรรลุธรรม เพื่อความหลุดพ้นจากสังสารวัฏ เป็นการมองจากสถานะที่แท้จริงของมนุษย์ เพราะมนุษย์เป็นเพียงองค์ประกอบของขันธ 5 เท่านั้น ในแง่มุมนี้ มนุษย์จึงมีความเสมอภาคกัน

ส่วนการที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงอนุญาตให้ผู้หญิงอุปสมบทเป็นภิกษุณีตั้งแต่ในเบื้องต้นนั้น เนื่องจากเหตุผลของจริยศาสตร์ทางสังคม ซึ่งเกี่ยวข้องกับประเด็นเหล่านี้ (1) เรื่องความเหมาะสมตามสภาพสังคมในยุคสมัยนั้น ซึ่งมีลักษณะสังคมอุดมการณ์แบบชายเป็นใหญ่ หรือ (2) เรื่องฐานะทางสังคมของผู้หญิงในยุคนั้น ที่มีความด้อยกว่าผู้ชาย ถ้ายกฐานะให้สูงขึ้น อาจถูกต่อต้านหรือไม่เป็นที่ยอมรับของคนในสังคม (3) เรื่องเพศตามธรรมชาติ (กามารมณ์ระหว่างหญิงชาย) และ (4) เรื่องความปลอดภัยในร่างกายของผู้หญิงเอง (เช่น การถูกล่วงละเมิดทาง

## 10 วารสาร มจร ปรัชญาปริทรรศน์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2562)

เพศ การมีประจำเดือนหรือเป็นไข้ทับระดู เป็นต้น) ในมุมมองของจริยศาสตร์ทางสังคม ความ เป็นเพศหญิงหรือเพศชาย คือ สิ่งที่ถูกสมมติกันขึ้นมา ดังนั้น ในแง่มุมนี้ “ความไม่เสมอภาคทาง เพศ” ยังคงดำรงอยู่เรื่อยไป สิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบ มีหลายเรื่องที่มีลักษณะเป็นการโต้แย้ง ศาสนาพราหมณ์ อาจเพราะมีจุดมุ่งหมาย เพื่อแสดงให้เห็นถึงความเสมอภาคในความเป็นมนุษย์ ที่เท่าเทียมกัน และหวังว่าจะเป็นการแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางชนชั้นวรรณะของคนในสังคม ในยุคนั้น รวมถึงเรื่องความไม่เสมอภาคทางเพศด้วย แต่การปรับเปลี่ยนทัศนคติของคนในสังคม ไม่สามารถเปลี่ยนได้ในทันที ยิ่งถ้าเป็นสังคมที่มีการยึดถือจารีตประเพณีสืบต่อกันมาเป็นระยะ เวลานาน ยิ่งเป็นสิ่งที่ยากที่จะสามารถเปลี่ยนแปลงและเห็นผลในระยะเวลาสั้นๆ ดังนั้น การจะ ยกฐานะทางสังคมของผู้หญิงให้สูงขึ้นอย่างเท่าเทียมกับผู้ชาย จึงถือว่าการกระทำที่ทวน กระแสหลักของสังคมในช่วงเวลานั้นอย่างยิ่ง

### เอกสารอ้างอิง

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์. (2555). **เล่าเรื่องเบื้องต้น สตรีศึกษา สตรีนิยม**. เชียงใหม่ : วนิดาการ พิมพ์.
- ปรีชา ช่างขวัญยืน. (2557). **สตรีในคัมภีร์ตะวันออก**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิโรจ นาคชาตรี. (2550). **พุทธปรัชญาเถรวาท**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สมภาร พรมทา. (2542). **พุทธปรัชญา มนุษย์ สังคมและปัญหาจริยธรรม**. กรุงเทพมหานคร : โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- \_\_\_\_\_. (2559). **พุทธปรัชญาในอภิปรัชญา**. จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสเกษียณอายุ ราชการของศาสตราจารย์ ดร.สมภาร พรมทา.
- พระมหาพรชัย สิริวิโร. (2556). "กระบวนการสร้างความสุขให้กับชีวิต", สภาวีกา, ฉบับที่ 92 (กรกฎาคม-กันยายน 2556): 6.

